

In 'Dichter bij het werk' interviewt dichter Henry Sepers dichters over hun werk, of een specifiek deel daarvan.
www.henrysepers.nl

‘Ik heb mijzelf een talisman gemaakt’

Waar is *het lam?* heet de vijfde bundel van **Mustafa Stitou**. Een titel die meteen al spanning oproept: het is de pijnlijke vraag die Izaäk aan zijn vader stelt in het bijbelboek Genesis als ze op weg zijn naar de offerplaats waar Abraham in opdracht van God zijn eigen kind moet offeren. De lezers van Stitou hebben lang op deze indrukwekkende en overal lovend besproken bundel moeten wachten: hij verscheen negen jaar na voorganger *Tempel* (2013). Stitou won onder andere de VSB Poëzieprijs. Hij is in 1974 geboren in Marokko, opgegroeid in Lelystad en woont in Amsterdam, waar hij in 2009 stadsdichter was.

Door Henry Sepers

Als de lekkernijen zijn klaargezet en de thee is ingeschon-

ken, gaat de dichter tegenover me aan tafel zitten, klaar voor het interview. Het is niet zijn eerste naar aanleiding van de nieuwe bundel: kranten als *De Volkskrant* en *Trouw* zijn al lang geweest. Hij vindt het niet per se leuk om bevraagd te worden ('het hoort er nu eenmaal bij'), maar dat belet hem niet om enthousiast over zijn werk te spreken. Op mijn vraag waarom het bijna tien jaar duurde voor er een nieuwe bundel kwam, antwoordt hij: 'Het is niet zo dat ik steeds met die gedichten bezig ben geweest. Ze zijn met tussenpozen ontstaan. Soms schrijf ik een hele tijd niets, dan weer een korte periode wel.'

Hoe ben je op het thema van het offer gekomen?

Waar is het lam? is geen conceptbundel. Het is niet zo dat ik dacht: 'Laat ik eens over het offerritueel gaan schrijven.' Zoiets ontstaat terwijl je aan het werk bent. Steeds meer lijnen komen bij elkaar, zonder dat je je dat al te zeer bewust bent. Wel is er een gebeurtenis geweest die grote indruk op me heeft gemaakt: tijdens het Offerfeest heb ik het daadwer-

kelijke offerritueel meegemaakt, de slachting van een ram. Mij intrigeerde het archaische ervan, de fysieke destructie, de mythische context, de spanning daartussen. Het is eigenlijk een pre-islamitisch ritueel dat later binnen de islam is gebracht. Het tweede gedicht in de bundel begint met: 'Eerst de rite/ dan de mythe.' Ik stel dat het ritueel dat in deze bundel centraal staat, vooraf is gegaan aan de mythe die eromheen is gecreëerd. Het dierenoffer is een soort angstbezweering die later geduid wordt. Het gedicht gaat verder met: 'Eerst het antwoord/ dan de vraag.' Dit kun je ook zo lezen: de handeling gaat

vooraf aan de betekenis die eraan wordt gegeven. Deze zin slaat ook op de titel van de bundel. Die is een vraag, maar het antwoord is er eigenlijk al, dat is voorbeschikt. Angstbezwevende rituelen kunnen je het gevoel geven dat er een probleem is opgelost, maar dat doen ze niet. Daarom moeten ze steeds herhaald worden.

Het is een persoonlijke bundel geworden, en ook een heftige.

Ja, dat hoor ik vaker. Het is inderdaad een donkere bundel.

Maar dat niet alleen. Ik streef ook schoonheid na. En over dat persoonlijke: ik heb inderdaad getracht het persoonlijke te verbinden met het mythische, en dat geeft een bepaalde spanning. Zo kun je proberen boven jezelf uit te stijgen.

Je bent islamitisch opgevoed. Ben je zelf nog gelovig?

Nee, maar godsdienst interesseert me wel erg. Je raakt er nooit helemaal los van. Misschien na het schrijven van de bundel meer, al weet ik dat niet zeker. Ik was een ijverig jongetje, dat uitblonk in het uit het hoofd leren van koranverzen en daar ook veel lof voor kreeg. Maar er komt een moment dat je jezelf vragen gaat stellen. In deze bundel thematiseer ik het gevecht met mijn eigen plaaggeesten, die het maaksel zijn van een religieuze opvoeding. Mijn angst voor straf, bijvoorbeeld, wanneer je zondigt: het paradoxale is dat die angst niet meteen verdwijnt als je niet meer gelooft. Hemel en hel als beloning en straf zijn ideeën die al in je kindertijd in je zijn geplant, die zitten heel diep. Niet dat mijn ouders zo streng waren: mijn eigen verbeeldingskracht speelde me waarschijnlijk ook parten. Door erover te schrijven wilde ik de angst recht in het gezicht kijken. Overigens is het in de islam ook zo, dat als je berouw hebt, Allah vergevingsgezind is.

Je motto komt uit de bijbel, terwijl het verhaal van het offer van Abraham ook in de koran voorkomt.

Ik wilde de oorspronkelijke versie, en die staat in de bijbel. Daarbij komt dat de versie uit de koran minder dramatisch is. Izaäk en Abraham overleggen daarin met elkaar over de opdracht die God heeft gegeven, terwijl Izaäk in de bijbel van niets weet als hij met zijn vader op weg gaat naar de offerplaats. Overigens zijn de verbanden tussen de grote monotheïstische godsdiensten (christendom, islam, jodendom) veel groter dan veel mensen denken. Misschien dat een verschil is, dat in de islam de invloed van de oude Grieken minder heeft doorgewerkt dan in het christendom. Maar uitspraken van mensen die zeggen dat de joods-christelijke ideeënwereld enorm verschilt van de islamitische, lijken me niet te kloppen.

Het valt op dat in hetzelfde gedicht het offer eerst een ram kan zijn, dan weer een mens, soms een god.

Dat is het mooie van poëzie. Een gedicht volgt zijn eigen logica, maakt zijn eigen associatieve beweging. Die gehoorzaamt aan zijn eigen wetten, en niet aan die van het strikt rationeel-analytische denken.

Heb je zelf ook een offer moeten brengen door afscheid van het geloof te nemen?

Ja. Meer afstand tot mijn ouders, bijvoorbeeld, die wel gelovig zijn. Aan de andere kant: om volwassen te worden, ie-

mand te worden, moet je nu eenmaal loskomen van je ouders, of godsdienst daar nu een rol bij speelt of niet. Maar het gevecht met ze is jaren geleden gevoerd. Mijn moeder is in de tachtig, en is nu eigenlijk heel mild. Al was het natuurlijk moeilijk. Zeker voor iemand die denkt dat een ongelovige naar de hel gaat.

Verlang je nog weleens naar de tijd dat je gelovig was?

(De dichter valt even stil.) Mooie vraag. Misschien is dat ook een drijfveer om met godsdienst bezig te zijn. Het terugverlangen naar harmonie, naar heelheid. Naar een ongebroken wereld. Terwijl je weet dat het niet meer kan.

Je formuleert in je gedichten opvallend precies.

Ik streef zeker precisie na. Dat versterkt de zeggingskracht. En ik verschaf mijzelf daardoor helderheid. Dat is overigens niet meteen zo als ik begin met een gedicht: het moet eerst even stromen, anders zet je er de rem op. Maar daarna wil ik scherpstellen, zo nauwkeurig mogelijk formuleren. In het gedicht Talisman bijvoorbeeld. De derde strofe begon eerst met de regel: *Vecht het goede gevecht*. Dat 'goede' vond ik niet kloppen, dat klinkt te veel als een morele oproep. Toen dacht ik aan het woord 'noodzakelijk'. Nog niet helemaal wat ik wilde. Uiteindelijk kwam ik bij 'noodwendige' uit. Het woord heeft iets archaisch, en er klinkt ook 'wenden' in door. In de volgende regel had ik het eerst over 'liefhebben', dat is 'vertrouwen' geworden. Daar gaat het mij veel meer om. Het vertrouwen is geschonden, en dat moet hersteld worden. Door het weer te durven. Daarom schrijf ik: 'durf te vertrouwen'.

‘Een gedicht volgt zijn eigen logica, maakt zijn eigen associatieve beweging.’

Je leidt me zelf naar dit gedicht. Zullen we dat wat uitgebreider bespreken?

Ja. Het is een belangrijk gedicht voor me. Misschien omdat het het laatste is wat ik voor de bundel heb geschreven.

Je eindigt de bundel er niet mee.

Nee, dat vond ik niet goed. Er zou te veel nadruk op komen, alsof al het voorafgaande ernaartoe zou hebben geleid. Als naar een deur die ineens wijd opengaat. Nu het ergens op twee derde in de bundel staat, zorgt het voor een kier, een kleine opening, en dat is genoeg. Ik wist trouwens al vrij snel met welk gedicht ik de bundel zou openen, en waarmee ik hem zou eindigen. Daarna ben ik gaan schuiven. Ik heb de bladen voor me op deze tafel gelegd en heb gezocht naar de beste volgorde. Niet dat een andere helemaal niet mogelijk zou zijn. Maar zoals het nu is, is het wel goed.

Terug naar het gedicht. Je begint Talisman met de regel: ‘Neem jezelf de gesel uit handen’.

In het gedicht spreekt een stem de ‘je’ toe. Je kunt ook zeg-

gen: de aangesprokene spreekt zichzelf toe. Het is een soort bezweringstekst. Zo van: breng die beschuldigende stemmetjes - de gesel - in je hoofd nu eens tot zwijgen. Je bent zelf degene die het oordeel over jezelf velst.

‘Adem rustig de walging uit. Stap/ doorheen die stolp van schaamte’

Walging kan iets fysieks zijn. Iets dat zich bevindt rond je keel en bovenin je borst. Door rustig uit te ademen kun je haar kwijtraken. Walging is hier de overtreffende trap van schaamte. Schaamte leidt tot bevangenheid. Je zit gevangen in een stolp, en daar moet je uit.

‘en zet kalm de blik vanboven/ het barse vadermasker af.’

Stapsgewijs wordt in Talisman een proces beschreven, een weg. Al zijn de zinnen van dit gedicht los van elkaar komen opborrelen uit mijn onderbewuste en heb ik ze later bij elkaar gebracht. Uiteindelijk moet je ophouden met jezelf te kwellen vanuit je geweten, een geïnternaliseerde vader misschien. Je moet je bevrijden van het voortdurende afkeuren van jezelf.

‘Er is genade in het midden van je leven,/ blijkbaar,/ een grote langzame wending’

Genade zie je niet aankomen, kun je niet afdwingen. Haar werkzaamheid kun je alleen constateren. Vandaar dat ik schrijf: ‘blijkbaar’. Dat woord is ook belangrijk door de klank. Die snijdende ij-klank. Er is ruimte ontstaan voor een grote langzame wending, het loslaten van het verlangen vlekkeloos en smetteloos te zijn.

Je eindigt het gedicht met: ‘Spreek/ en stroom en vrees niet, vriend,/ uit te monden in verlatenheid.’

Dat woord verlatenheid vind ik hier erg passen. Verlatenheid is de hel. Het is een woord dat al lang in mijn gedachten zit. Ik kwam er trouwens achter dat het woord talisman een Arabische en, verder terug, Griekse oorsprong heeft. Het Griekse *teleō* betekent, volgens het etymologisch woordenboek, onder andere ‘ik offer’. Dat wist ik niet. Het is een cadeautje dat je soms als dichter krijgt. Zoiets bedenken je niet van tevoren.

Heb je zelf een talisman?

(*Stitou wijst naar het boek voor hem op tafel.*) Met dit gedicht en misschien zelfs deze bundel heb ik voor mijzelf een talisman gemaakt. ■

Talisman

Neem jezelf de gesel uit handen.
Adem rustig de walging uit. Stap
doorheen die stolp van schaamte
en zet kalm de blik vanboven
het barse vadermasker af.

Er is genade in het midden van je leven,
blijkbaar, een grote langzame wending;
het hoeft niet vlekkeloos te zijn
om zijn werk te doen: bevestigen
dat je leeft, dat je niet alleen leeft.

Vecht het noodwendige gevecht,
durf te vertrouwen, speel, haak aan
bij de helpende stemmen. Spreek
en stroom en vrees niet, vriend,
uit te monden in verlatenheid.